

CHESTIUNEA GURILOR DUNĂRII (1940-1941)

dr., conf.univ. **Elena ȘIȘCANU**,
Catedra de Istorie

L'énergie et l'intransigence avec lesquelles le gouvernement soviétique a formulé, en 1940, ses prétentions danubiennes, en reprenant la politique traditionnelle de la Russie, dans ses actions, par le Traité de Paris, après la Guerre de la Crimée, ont une signification qui dépasse les rapports de voisinage soviéto-roumains.

Le début de la deuxième guerre mondiale a détruit toute solidarité européenne. L'annexion de la Bessarabie, par les Soviétiques, en 1940, avec le prix des sacrifices insignifiants, a réveillé les vieilles traditions d'expansion impérialiste et a fait que l'Union Soviétique s'assume ses intérêts pour les régions danubiennes.

Devenant Etat danubien, l'Union des Républiques Soviétiques Socialistes insistera sur la création d'une commission mixte soviéto-roumaine, à Moscou, qui devait préciser les frontières entre l'Union Soviétique et la Roumanie, y inclus le secteur danubien.

Même au début, la délégation soviétique a présenté ses prétentions territoriales, en ignorant la vieille frontière existante entre la Roumanie et la Russie après le Congrès de paix de Berlin (1878). En invoquant de différentes motivations, la délégation soviétique essayait de déplacer la frontière au sud, en annexant de nouveaux territoires.

Aucune barrière dérangeante n'existait plus pour la Russie dans sa voie d'expansion que la Commission Européenne, par son caractère vaste, international, qui assurait non seulement l'ordre et la liberté de navigation sur le Danube, mais aussi l'expansion de la Russie ; la nouvelle Commission formée seulement par les Etats riverains et l'Italie, comme l'U.R.S.S. proposait, offrait à la Russie la main libre sur le Danube et son présence jusqu'à Bratislave.

C'est pourquoi le problème de la navigation et de la frontière sur le Danube n'était pas seulement le problème de la Roumanie et de l'Union Soviétique, mais de tous les Etats européens, dont le soutien demandait la Roumanie.

Pour atteindre ses intérêts sur le Danube, les armées soviétiques ont occupé le 26 octobre les îles qui constituaient le litige : le Salangic, le Petit Daler, le Grand Daler, le Maican, (la Mussure, île sans nom ; occupée le 5 novembre) des territoires roumains conquis, sauf ceux prévus par la décision soviétique de 26 juin 1940. Des événements qui se sont produits à la veille et pendant la Conférence de Bucarest sur les problèmes du Danube. La Conférence s'est trouvée dans l'impasse à cause des prétentions soviétiques.

Les événements se sont précipités ainsi qu'au printemps de 1941 Visinski a exprimé le désir du gouvernement soviétique de terminer les travaux pour délimiter la ligne de démarcation, il s'agissait plus particulièrement, du Danube.

La position de la Roumanie était exprimée en faveur des frontières historiques de la Bessarabie avant le 1918, fixées par le Traité de Berlin de 1878.

Même que la partie soviétique était celle qui avait demandé la reprise des négociations roumaines-soviétiques, elle les avait trainées. En fait, on ne peut pas parler des négociations, car la position occupée par les Soviétiques était difficile et manquée de compromis. La partie soviétique pressait, par de différentes méthodes, la partie roumaine pour accepter la ligne marquée par elle, qui comprenait aussi les nouveaux territoires occupés.

Ainsi, dans la période de juin 1940-juillet 1941, la question danubienne était l'une des problèmes les plus abordés dans les relations soviéto-roumaines ; question qui impliquait la participation de plusieurs Etats et le changement du régime danubien. L'Union Soviétique, comme la Russie Tzariste à l'époque moderne, utilisait de différentes méthodes pour réaliser ses intérêts aux régions danubiennes : dès, les pressions politiques, diplomatiques, jusqu'aux actions militaires, en finissant avec l'occupation des îles disputées.

La Conférence de Bucarest ayant le but de résoudre le problème danubien, entrée en impasse, n'a pas pu adopter un nouveau régime du Danube, les Commissions Danubiennes n'ont pas été annulées, comme on voulait, le problème des régions danubiennes devait être résolu après la guerre.

Energia și intransigența cu care guvernul sovietic, la 1940, și-a formulat pretențiile sale dunărene, reluând politica tradițională a Rusiei, care fusese îngădită după războiul din Crimeea prin Tratatul de la Paris*, au o însemnătate și un înțeles care depășesc raporturile de vecinătate ruso-române.

Rusia nu s-a împăcat niciodată cu condițiile care i-au fost impuse prin Tratatul de la Paris și a căutat să scape de ele. Ea a fost cea care a profitat de profunda criză a „rațiunii colective” (1870) și a denunțat unilateral neutralitatea Mării Negre, prin circularea lui Gorceacov (19/31 octombrie 1870) [1.170] Cabinetul țarist, la acel moment, a intuit exact că o nouă „concertare” a puterilor va fi cu neputință. Victoria germană scotea Franța din joc și „paraliza” Austro-Ungaria și Anglia [2.170]. Totul depindea de atitudinea Berlinului, or, acestuia din urmă Petersburgul nu avea decât să-i reamintească acordul de principiu din 1866, și, eventual, să-i „precizeze” rațiunile declarării neutralității Rusiei în iulie 1870 [3.170]

Izbucnirea celui de-al doilea război Mondial, a rupt din nou orice solidaritate europeană. Iar anexarea Basarabiei, de către sovietici, la 1940, cu prețul unor sacrificii mărunte, vor trezit vechile tradiții de expansiune imperialistă și vor face ca Uniunea Sovietică să lupte cu îndârjire pentru Gurile Dunării.

Devenind stat dunărean, URSS va insista să fie formată o comisie mixtă sovieto-română, la Moscova, care urma să precizeze linia frontierei, dintre URSS și România, stabilită potrivit acordului sovieto-român din 28 iunie 1940. Comisia trebuia să facă lucrările preparatorii pentru demarcarea definitivă a frontierei. Astfel, una din problemele discutate de Comisie a fost și sectorul frontierei pe Dunăre și la gurile ei.

Chiar de la bun început, delegația sovietică a înaintat pretenții teritoriale, ignorând vechea frontieră ce a existat între România și Rusia după Congresul de pace de la Berlin (1878). Invocând diferite motivații, delegația sovietică se străduia să deplaseze frontiera cât mai la sud, anexând astfel noi teritorii și să-și impună dominația pe brațul Chilia și la Gurile Dunării în general.

Arbitrajul de la Viena, convocarea unei noi comisii dunărene, fără participarea Rusiei, acordul militar germano-finlandez și, mai ales, Pactul tripartit au provocat la Moscova nemulțumiri ce vor fi enunțate prin comunicate ale Agenției TASS[4. 527;530-533].

Astfel, la 10 septembrie 1940 vicecomisarul afacerilor externe al URSS, A. Vișinskii declara că Uniunea Sovietică, fiind țară dunăreană, nu poate fi indiferentă față de regimul de navigație pe Dunăre și nu poate să nu participe la deciziile ce țin de acest regim [5. 530-533]

Partea sovietică cerea lichidarea Comisiei Europene a Dunării și alcătuirea unei comisii noi, compusă numai din statele riverane și ale cărei atribuții s-ar întinde de la Mare la Bratislava.[6. 93;531-532] Puterile Axei, și în special Germania, dornice de a elimina Anglia și Franța de la Gurile Dunării și de a menaja Rusia erau gata să înlocuiască regimul existent al Dunării printr-un nou regim provizoriu. Această problemă urma să fie hotărâtă în cadrul conferinței de la București (octombrie 1940).

Pentru Rusia nu exista un obstacol mai deranjant în calea politicii sale de expansiune decât Comisia Europeană. Această instituție dăduse Dunării de Jos o personalitate politică. Plasase la gurile acestui mare fluviu un drapel în spatele căruia se înșirau pavilioanele principalelor puteri europene. Nu riveranii erau cei ce vegheau la securitatea fluviului, ci fluviul era cel care apăra securitatea riveranilor [7. 67]

Dacă Comisia Europeană, prin caracterul ei larg, internațional, asigura nu numai ordinea și libertatea de navigație pe Dunăre dar și îngredea înaintarea Rusiei, noua Comisie formată numai din statele riverane plus Italia, preîntâmpina Gr. Gafencu, va da mână liberă Rusiei și ea va fi pretutindeni pe Dunăre până la Bratislava [8. 94].

Iată de ce problema navigației și a frontierei pe Dunăre nu era numai problema României și a Rusiei ci a tuturor statelor dunărene, sprijinul cărora România îl solicita.

Care era intenția sovieticilor în problema Dunării?

Intenția era de a înlătura România de la ieșirea la Mare prin Brațul Chilia, cel mai însemnat braț al Dunării, el, trebuia să devină rusesc. După cum preîntâmpina reprezentantul României la Moscova, Gr. Gafencu, ieșirea la Mare prin canalul Stari Stambul, așa cum insistau rușii, ar duce la împotmolirea

canalului Sulina, canal de o însemnătate hotărâtoare pentru navigația pe Dunăre. „Pentru amenajarea acestui canal va fi nevoie de unele lucrări. Dacă Stari Sambul va fi în întregime rusesc, aceste lucrări vor depinde de bunul plac al Rusiei [9. 96].

Astfel problema de frontieră pe Brațul Chilia care și în trecut avuse o dezlegare europeană, nu putea fi lăsată pe seama „raportului de forțe dintre cele două state riverane. URSS a cerut inițial participarea la treburile dunărene până la Bratislava și înlăturarea Comisiei Europene. Câștigând acest principiu, și-a concentrat atenția asupra Brațului Chilia și Gurilor Dunării. (vezi anexa doc. Nr. 158)

România la acel moment se afla în condiții complicate, pe de o parte trebuia să țină piept pretențiilor sovietice la fixarea frontierei pe Dunăre, pe de altă parte trebuia să îmbunătățească relațiile cu Uniunea Sovietică pentru ca să nu rămână „singurul stat din Bazinul Dunării fără raporturi normale cu Rusia [10. 97]. În această ordine de idei, Gr. Gafenco propunea negocierea unui tratat comercial și un schimb de atașati militari cu URSS.

URSS continua să-și apere „drepturile” sale de stat dunărean, insistând ca frontiera pe Dunăre și pe brațele ei să fie trasată astfel, încât să asigure ieșirea și intrarea în fluviu prin brațul Chilia, precum și circulația comodă pe Dunăre. După părerea sovieticilor, frontiera trebuia să treacă pe brațul Musura care era mai la sud de talvegul principal, astfel reclamând o serie de insulițe care aparțineau cu claritate malului românesc. Sovieticii nu consimțeau să împartă cu România decât canalul Musura, deviație vestică, fără importanță și curent de apă a canalului principal [11. 72]. Era o violare clară a liniei stabilite de tratatul de la Berlin, pe care îl invocase Molotov în nota sa din 26 iunie.

Între timp, din septembrie până în octombrie 1940, se produsese unele evenimente ce alimentau agresivitatea părții sovietice. Unitățile germane intraseră în România, stabilindu-și cartierele generale în București și de-a lungul Dunării. La 20 octombrie 1940, Anatol Lavrentiev, plenipotențiar al URSS în România îl anunța pe Molotov „consider că trebuie de acordat atenție zvonurilor, potrivit cărora Germania execută lucrări de fortificații la Gurile Dunării și în Dobrogea de Nord (lângă Tuzla) [12. 422]. În continuare, conchidea Lavrentiev, Germania va face tot posibilul să atragă Bulgaria de partea sa, pentru ca prin ea sa se întărească pe litoralul Mării Negre și să se apropie de Strâmători [13. 423]

Din aceste considerente, interesele URSS în Delta Dunării, Gurile Dunării vor crește și acțiunile ei vor fi adecvate intereselor. Deja în octombrie, ziarul englez „Daily express” va informa cititorii săi precum că armatele sovietice au intrat în teritoriile românești și în Marea Neagră, și că flota sovietică a naufragiat o corabie românească. Informație, pe care URSS o va contesta printr-un comunicat de presă la 19.X.1940 [14. 3]

Adevărul este că pe canalul Chilia, lângă Stari Sambul au fost luate de către autoritățile sovietice locale o barjă și o vedetă de pază, împreună cu echipajele lor. S-a tras asupra vaselor românești.

La 26 octombrie, trupele sovietice au ocupat ostroavele care constituiau litigiul: Salangic, Dalerul Mic, Dalerul Mare, Maican, (Musura, insula fără nume, ocupată la 5 noiembrie) [15. 95], teritorii românești răpite pe lângă cele prevăzute de ultimatumul sovietic din 26 iunie 1940. Evenimente ce s-au produs în ajunul și în timpul desfășurării conferinței de la București pe problema Dunării. De altfel Uniunea Sovietică avea experiență în domeniu. Spre exemplu, în martie 1940, când se duceau negocierile cu Finlanda (este vorba de războiul sovieto-finlandez și încheierea tratatului de pace), Stalin dădea indicații „...să fie ocupate cât mai multe teritorii ale dușmanului, pentru că astfel vom putea înainta cât mai multe cerințe [16. 16]. Aceleași metode erau utilizate și în cazul demarcării frontierei cu România.

Uniunea Sovietică acționa rapid și ferm cu toate mijloacele militare și diplomatice pentru a-și impune controlul la Gurile Dunării. În aceste condiții, Mihail Sturza, ministru al Afacerilor Străine a României, prin legațiile române la Roma și Berlin hotărăște să le amintească acestor guverne de garanțiile oferite României. El ruga legațiile să informeze guvernele pe lângă care sunt acreditate că ocuparea și a ostrovului Musura de către sovietici, duce la instituirea controlului complet al navigațiunii brațului Chilia: „În aceste împrejurări am putea să ne considerăm îndreptățiți a aminti Romei și Berlinului garanția ce ne-a fost dată la Viena” sublinia el. [17.424-425]. Încercările părții române de a primi susținere și garanții din partea germană, nu s-au bucurat de succes, contele Schulenburg „nu-și amintea să fi primit instrucțiuni pentru a se opune proiectului dunărean a lui Molotov, nici pentru a combate pretențiile rusești asupra brațului Chilia și a canalului Stari-Sambul [18. 72]

Tot la 26 octombrie 1940 în cotidianul „Izvestia” apărea comunicatul „Cu privire la organizarea unei comisii unice în problema Dunării”. În el se anunțau rezultatele tratatelor duse în ultima vreme între

guvernele URSS și Germaniei, unde, cu acceptul Italiei, a fost recunoscută necesitatea lichidării atât a Comisiei Internaționale Dunărene cât și a Comisiei Europene. Se propunea în loc crearea unei Comisii unice în problemele Dunării, compusă din reprezentanții URSS, Germaniei, Italiei, Bulgariei, Ungariei, Slovaciei și Iugoslaviei.

Această Comisie urma să fie împuternicită să reglementeze problemele legate de navigația pe Dunăre de la Gurile ei până la Bratislava (Slovacia). Și în conformitate cu înțelegerile realizate, - se anunța în comunicat, - la 28 octombrie 1940 la București va avea loc o conferință a experților din URSS, Germania, România, Italia în vederea stabilirii unui regim provizoriu al Dunării (de la Gurile Dunării până la Brăila) [19. 3]. Din partea URSS, în calitate de expert principal, era numit A.A. Sobolev Secretarul General al Comisariatului Afacerilor Externe [20. 531].

Fără îndoială, Marea Britanie în calitatea sa de membru a Comisiei Europene nu putea să se împace cu noile decizii. Ea a trimis, prin ambasadorul său la Moscova, o notă de protest (29.X,1940) guvernului sovietic prin care se contesta crearea noii Comisii, iar URSS era învinuită că a încălcat neutralitatea și că guvernul Marii Britanii nu recunoaște nici un Acord, care, de fapt încalcă tratatele existente și nu poate să renunțe la drepturile sale din Comisia Europeană [21. 532].

Reacția guvernului sovietic a fost promptă, la 2 noiembrie 1940, printr-un comunicat de presă, URSS declara că participarea țărilor riverane și apropiate de Dunăre (se avea în vedere Italia) este o restabilire a dreptului istoric, încălcat prin tratatele încheiate cu concursul Marii Britanii, inclusiv tratatul de la Versailles [22. 3].

În ceea ce privește comisia de la Moscova, Guvernul sovietic a degrevat de funcții delegația sa, problema rămânând deschisă, autoritățile sovietice în general considerau că insulele dunărene nu au nici o importanță pentru România, iar pentru URSS ele prezentau un interes deosebit. În final, partea sovietică va acționa reeșind din conjunctura internațională și din interesele sale

Conferința privind reglementarea navigației pe Dunăre și lichidarea Comisiei Europene a Dunării a fost convocată la inițiativa Germaniei și Uniunii Sovietice și s-a ținut la București (prima fază 28 octombrie-16 noiembrie; a doua fază: 5-20 decembrie 1940).

Din relatările reprezentanților români la conferință Vespasian Pella și Alex Cretzianu se cunoaște că Conferința în chestiunea Dunării a ajuns într-un impas din cauza pretențiilor sovietice care se rezumau la:

a) desființarea organului românesc numit Direcțiunea Dunării Maritime și înființarea Administrațiunii Mixte soviet-române, având competența de la Brăila, pe toate Gurile Dunării, până la Mare. Brațul Chilia urma să fie supus unui regim special;

b) se cerea consimțământul Germaniei de a crea o Comisiune unitară de la Mare la Bratislava [23. 428]. Puterile Axei fiind lipsite de posibilitatea de a colabora la Gurile Dunării.(vezi anexa nr. 176)

Partea germană nu se grăbea să-și dea consimțământul, pe motiv că dacă lichidarea Comisiei Europene a Dunării o favoriza, Anglia fiind înlăturată de la Dunăre, apoi constituirea unei Administrații sovieto-române la Gurile Dunării nu era pe placul Germaniei, pentru că astfel Germania era înlăturată din această zonă. Iată de ce plenipotențiarul german a încercat să prezinte câteva formule de soluționare a situației create, dar, care au fost imediat respinse de sovietici.

Mai mult decât atât, reprezentanții sovietici au cerut recunoașterea drepturilor de intrare liberă pe Brațul Sulina și înaintarea până la Brăila a vaselor de război sovietice și a vaselor ce transportau arme și muniții. Textul sovietic excludea dreptul pentru Puterile Axei de a pătrunde cu vasele lor de război sau de a transporta muniții pe Dunărea maritimă [24. 429] (vezi anexa doc. Nr.176).

În condițiile create, România prefera o Comisie Unitară pentru întreaga Dunăre. Diplomații români considerau că Italia ar putea interveni, în acest sens, pe lângă Guvernul Reich-ului. Mai era necesar, după părerea lui Vespasian Pella și Alex Cretzianu, ca Puterile Axei să obțină limitarea obiectului negocierilor româno-sovietice prin fixarea de către Conferință a unor anumite principii [25.429].

Cunoscând ambițiile sovieticilor, partea română era îngrijorată de posibilele acțiuni ale lui Stalin în Deltă și îndeosebi la Sulina.

Reamintim că Guvernul sovietic suspendase, deja, activitatea delegației sale în Comisia mixtă de la Moscova, o parte din delegația română revenise la București (generalul Sănătescu), alta rămăsese la Moscova fiind gata în orice moment să continue negocierile. În general relațiile dintre URSS și România, în perioada 1940-1941 se schimbau de la o zi la alta.

În luna noiembrie 1940, raporturile se îmbunătățise atât de mult încât călătoria la Moscova a delegației economice române părea sortită unui succes deplin.

În legătură cu aceasta Grigore Gafencu, în unul din rapoartele sale către Ion Antonescu, se întreba, ce se urmărește prin această apropiere? Un mijloc de a slăbi presiunea asupra noastră, presiune care a contribuit la extinderea influenței germane în Sud-Est? Sau numai o manifestație de bunăvoință trecătoare, pentru a ne câștiga de partea proiectelor sovietice în chestiunea dunăreană?

Credem că această bună dispoziție a Sovietelor era generată de întâlnirile de la Berlin ce avusesse loc între Molotov și Ribbentrop (12-13 noiembrie 1940). În cadrul întâlnirilor din 12 noiembrie, Ribbentrop l-a asigurat pe Molotov că Germania va susține Uniunea Sovietică în realizarea intereselor ei în Marea Neagră și că înțelege nemulțumirile lui Stalin vis-a-vis de convenția de la (Montreux) cu privire la strâmători și Comisia Dunării [26. 66]. Ribbentrop a propus să fie lichidată Comisia și să se încheie o nouă convenție Cu privire la Strâmători care ar permite URSS să aibă o trecere liberă prin ele. De asemenea s-a expus dorința de a duce o politică unică a Germaniei, Italiei, URSS privind menținerea neutralității Turciei [27. 66].

La 13 noiembrie, partea sovietică a subliniat încă o dată interesele sale în Balcani, în regiunea Mării Negre [31. 68] și în special în România, Bulgaria și Turcia [28. 68].

Discutând problema Balcanilor, Molotov a numit Strâmătorile „porțile istorice ale Angliei pentru invazie în URSS” motivând, astfel, securitatea statului Sovietic și dorind consolidarea poziției Uniunii Sovietice la Gurile Dunării și Strâmători, el a propus stabilirea unor garanții pentru Bulgaria, asemănătoare cu cele oferite de Germania și Italia României, la care Hitler a declarat că nu cunoaște ca Bulgaria să fi cerut astfel de garanții și apoi trebuie consultată și Italia. Totodată, remarca Hitler, Germania este de acord ca vasele maritime militare ale URSS să aibă dreptul trecerii libere prin strâmători [29. 68].

Întors la Moscova, Molotov l-a convocat pe Șulenburg, reprezentantul Germaniei la Moscova, pe care l-a informat că URSS este gata să primească „Proiectul Pactului celor Patru Puteri cu privire la colaborarea politică și ajutor economic”, cu unele condiții. Aici ne vom referi doar la cele ce țin de problema Dunării.

În primul rând: Molotov venea cu propuneri de îmbunătățire a protocoalelor secrete privitor la garantarea securității URSS la Strâmători prin acceptarea și semnarea pactului de ajutor reciproc cu Bulgaria. A doua propunere: construcția bazelor militare sovietice în zona Bosforului și Dardanelelor în baza unui contract de arendă de lungă durată. În al treilea rând: Turcia trebuie să se alăture la Pactul celor Patru Puteri. În cazul în care ea se opunea, trebuia să fie folosite sancțiuni militare și diplomatice.[30. 72] Evident, partea germană a fost nemulțumită, fapt pentru care Hitler n-a confirmat mult timp gramota de acreditare a lui Dekanozov în calitate de ambasador sovietic în Germania.

Interesul față de Gurile Dunării a sporit și mai mult odată cu concentrarea armatelor germane în România care, după părerea sovieticilor, erau gata să ocupe Bulgaria, Grecia și Strâmătorile. Molotov presupunea că Anglia va întrece Germania și, într-o alianță cu Turcia va transforma Bulgaria în teatru de război. În fața acestor evenimente și tratând Bulgaria și Strâmătorile ca zonă de SECURITATE a URSS-ului, guvernul sovietic, declara Molotov, va considera, apariția oricăror armate străine în această zonă ca încălcarea INTERESELOR sale.[31. 73]

Schimbarea de atitudine și de metodă față de România avea cauze mai adânci. Și anume – opoziția dâră și abilă de care s-au izbit sovieticii în chestia Dunării le-a arătat că România e hotărâtă să apere interesele proprii și că se poate sprijini, în unele probleme însemnate, pe concursul puterilor Axei. După părerea lui Gr. Gafencu, ministrul plenipotențiar al României la Moscova, problema Gurilor Dunării era una din cele mai serioase probleme europene și după felul cum ar fi soluționată această problemă, va depinde mersul războiului și situația internațională [32.131]. În cercurile diplomatice și în presa vremii se vorbea că acest conflict latent de autoritate și de interese putea duce la un conflict real care ar fi tras după sine o răsturnare a pozițiilor politice și a fronturilor de luptă în Europa [33. 460].

Rusia, după cum anunțase „interesele vitale” la Dunăre, nu putea da înapoi, Germania nu putea să renunțe la prestigiul de care avea nevoie în Bazinul Dunărean, ca principal stat pe Dunăre și ca putere garantă a României.

Evenimentele s-au precipitat în așa fel încât în primăvara anului 1941 Vișinski exprima dorința guvernului sovietic de a încheia lucrările pentru delimitarea liniei de demarcație, în special, la Gurile Dunării. Acțiunile sovieticilor vin să confirme pronosticul făcut de Gr. Gafencu și discuțiile ce se duceau

în cercurile diplomatice cu privire la această problemă, fiind una din cele mai serioase și care implica interesul a mai multor state. Poziția României era exprimată în favoarea frontierei istorice a Basarabiei dinaintea de 1918, fixată prin Tratatul de la Berlin din 1878, și anume, linia talvegului pe întreg Brațul Chilia, iar la vărsarea în mare, pe brațul Stari Sambul. Astfel insulele Salangic, Dalerul Mare, Dalerul Mic și Musura, ocupate de trupele sovietice trebuiau să revină României [34.175; 504]. La 15 aprilie 1941, în cadrul întrevederii lui Vișinski cu Gafencu, primul declara că „în problema frontierei avem numai niște divergențe minore, care nu pot și nu trebuie să joace un rol important în soluționarea acestei chestiuni ... linia ocupată de noi este trasată just și corect [35. 499]. Vișinski avea în vedere pozițiile ocupate de Uniunea Sovietică în rezultatul ocupării ostroavelor și insista, de data aceasta la încheierea lucrărilor pentru delimitarea frontierei româno-sovietice. Totodată, își exprima nemulțumirea că în cercurile Ministerului Afacerilor Străine român se vehiculează ideea amânării acestei chestiuni.

Odată cu redeschiderea negocierilor în Comisia mixtă sovietico-română de la Moscova, guvernul român, prin reprezentantul său la Moscova, Gr. Gafencu atenționa guvernul sovietic în legătură cu două probleme care prezentau un interes deosebit pentru România:

- 1) problema Herței;
- 2) problema Dunării.

Guvernul român anunța condițiile reluării negocierilor „numai dacă este evacuată regiunea Herța și insulele Salagnic, Dalerul Mare, Dalerul Mic, Musura ”, solicita reexaminarea lor până la terminarea lucrării Comisiei de frontieră [36. 518-519].

Vișinski i-a răspuns lui Gafencu că nu este nici un motiv să revină la aceste probleme pentru că ele au fost soluționate definitiv și nu mai pot fi reexaminat [37. 519].

Deși partea sovietică era cea care solicitase reluarea negocierilor româno-sovietice, tot ea le tergiversa. Nu se poate vorbi despre negocieri, pentru că poziția ocupată de sovietici era dură și lipsită de compromis. Partea sovietică presa, prin diferite metode partea română pentru a accepta linia marcată de ei, care includea și noile teritorii (ostroave) ocupate [38. p. 504]

„Suntem mirați de atitudinea României,- declara Molotov în decembrie 1940, care nu înțelege că Rusia este din nou un stat Dunărean. Suntem și mai mirați de sprijinul pe care Germania și Italia i-l dau rezistenței române” [39. 447], revolta rusească s-a răsfrâns asupra negocierilor cu Italia, tergiversând încheierea tratatului economic .

Presiunea pe care o exercita partea sovietică asupra Italiei legând reluarea negocierilor economice de chestiunea dunăreană explică, în bună parte, metodele cu care opera Uniunea Sovietică.

Astfel, în perioada iunie 1940- iulie 1941, chestiunea Dunăreană era una din cele mai discutate probleme în relațiile sovieto-române, chestiune ce implica schimbarea regimului dunărean. Uniunea Sovietică, ca și Rusia Țaristă în epoca modernă, utiliza diferite metode, pentru a-și realiza interesele sale la Gurile Dunării, de la presiuni politice, diplomatice până la acțiuni militare ce s-au soldat cu ocuparea ostroavelor disputate.

Conferința de la București, menită să rezolve problema dunăreană, intrând în impas, n-a fost în stare să adopte un nou regim al Dunării, și nici Comisiile Dunărene n-au fost anulate, așa cum se dorea, iar problema Gurilor Dunării rămânea să fie rezolvată după război.

Altfel spus, problema frontierei româno-sovietice avea să fie reluată în discuție după cel de-al doilea război mondial.

Situația de la Gurile Dunării rămânând deschisă.

ANEXĂ [40, pp. 446, 499, 509]

Doc.158

1940 octombrie 26, Moscova. Notă telegrafică a lui Grigore Gafencu, referitoare la comunicatul Agenției TASS, din care rezulta acordul stabilit între Rusia și Germania cu privire la regimul Dunării de la Bratislava la Marea Neagră.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine 25 octombrie 1940

Direcția Cabinetului și a Cifrului

Nr. 68563

Exteme-București

În legătură cu telegrama dvs. nr. 67590.

Comunicatul Agenției Tass de azi lămurește felul cum URSS interpretează acordul la care a ajuns cu Germania cu privire la Dunăre și anume:

I. URSS și Germania, cu asentimentul Italiei, au constatat necesitatea lichidării celor 2 comisii existente și înlocuirea lor printr-o comisie unică de la Bratislava la mare.

II. Conferința de la București are numai scopul să asigure "provizoriu regimul juridic internațional al Dunării maritime de la gurile ei până la Brăila".

În lumina acestui comunicat, Axa a obținut un succes stabilind o nouă legătură cu Rusia și eliminând Anglia de la Gurile Dunării, Rusia a obținut un succes cel puțin tot atât de însemnat, înlăturând Comisiunea Europeană a Dunării și impunând prezența ei pe Dunăre până la Bratislava. *Gafencu*

Doc.176

1940 noiembrie 15, Roma. Notă înaintată generalului I. Antonescu și ministrului Mihail Sturdza de către Legația română din Roma, cu privire la impasul Conferinței Dunării ca urmare a condițiilor impuse de URSS, apreciindu-se că situația se putea agrava datorită cedării Germaniei în fața presiunilor sovietice.

Vineri, 15 noiembrie 1940

Conferința Dunării a ajuns la un grav impas.

Plenipotențiarul sovietic, pe baza instrucțiunilor primite de la Moscova, a prezentat ieri un text din care reiese, dacă ținem seama și de explicațiunile date în mod oral, că o continuare a conferinței depinde de soluționarea prealabilă a următoarelor chestiuni:

a) Desființarea organului românesc numit Direcțiunea Dunării Maritime și înființarea Administrației Mixte sovieto-române, având competența de la Brăila, pe toate Gurile Dunării, până la Mare Brațul Chilia ar urma să fie supus unui regim special ce ar exclude libertatea de navigație și egalitatea de tratament pentru vasele altor puteri decât cele riverane;

b) Admiterea principiului negocierilor bilaterale între România și Soviete pentru organizarea Administrației Mixte;

c) Până în momentul când Germania nu va consimți la cererea unei Comisii unitare de la Mare la Bratislava, nu va exista nici un organ de control internațional pe Dunărea Maritimă. Până atunci, Puterile Axei vor fi așadar excluse din colaborarea internațională la Gurile Dunării și vom rămâne singuri în fața Sovietelor.

Plenipotențiarul german a încercat să prezinte câteva formule:

a) Până la înființarea Comisii unitare, să se dea Comitetului de lichidare a fostei Comisii Europene a Dunării, compus din plenipotențiarul german, italian, român și sovietic, misiunea provizorie de a îndeplini și atribuțiunile organului de control internațional.

b) Să se înceapă negocierile între România și Soviete în vederea creării unui organ numit Comisiunea de cooperare sovieto-română, dar cu precizarea că în stabilirea funcțiunilor unui asemenea organ trebuie exclusă orice idee de imixtiune a unuia din statele riverane în chestiunile care depind de suveranitatea teritorială a celuilalt stat riveran. De asemenea, orice decizie luată de comun acord de cele două state riverane în sânul Comisii de cooperare, urmează a fi executată pe teren de organele teritoriale.

Propunerile de mai sus ale plenipotențiarului german au fost astăzi respinse de delegația sovietică.

Mai mult încă, Sovietele au cerut din nou să se rezolve în sens favorabil și cererea lor pentru intrarea liberă, pe brațul Sulina și înaintarea până la Brăila, a vaselor de război sovietice și a vaselor care transportă arme și munițiuni. Reamintesc că textul sovietic exclude dreptul pentru Puterile Axei de a pătrunde cu vasele lor de război sau de a transporta munițiuni pe Dunărea Maritimă.

În fața acestei grave situațiuni, am obținut amânarea dezbaterilor până mâine când, la cererea delegatului sovietic, se va constata printr-o ședință plenară impasul la care a ajuns conferința.

Din negocierile de până acum reiese:

1) Că tratativele între Berlin și Moscova n-au ajuns la nici un rezultat și că este foarte probabil că Reich-ul va termina prin a ceda exigențelor sovietice.

2) Că Italia a avut o atitudine mult mai hotărâtă în apărarea intereselor Axei și ale României la Gurile Dunării.

3) Mai țin să precizez că, în convorbirile confidențiale avute cu delegații Axei, le-am arătat că situațiunea de astăzi, din punct de vedere teritorial, este identică cu aceea din 1914 și că nu văd pentru care motiv Rusia Sovietică ar cere acum, prin crearea Administrației Mixte, mai mult decât avea în 1914.

Plenipotențiarul german mi-a răspuns că în 1914 exista Comisiunea Europeană a Dunării...

Imediat i-am replicat că nu România a cerut desființarea acestei comisii. Mai mult încă, prin nota nr. 61306 din 30 septembrie, transmisă Guvernelor Axei de către Legațiunile noastre din Berlin și Roma s-a atras atențiunea asupra gravelor consecințe ce vor urma. Nu este așadar drept ca România să sufere astăzi urmările unei ase-menea situațiuni pe care cu nimic n-a provocat-o.

4) Fiind dat că Guvernul italian poate avea un cuvânt hotărâtor în fixarea atitudinii Axei, îmi permit a sugera:

a) Să se pună la punct chestiunea de sub punctul 3, reamintindu-se cele conținute în Nota română nr. 61306 și evidențindu-se pe baza elementelor din aceeași notă, marile interese ale Italiei la Gurile Dunării.

b) Să se insiste din nou asupra punctului de vedere românesc, astfel cum este concretizat în instrucțiunile ce mi-au fost date de către conducătorul statului român.

c) Să se arate că România nu poate merge la negocieri bilaterale cu Rusia Sovietică înainte de a se fi admis crearea organului de control internațional. În situațiunea extrem de gravă în care ne găsim, România, în lipsa oricărui organ de control, ar prefera chiar o Comisiune unitară pentru întreaga Dunăre. Italia ar putea deci interveni în acest sens pe lângă Guvernul Reichului.

d) Mai este necesar ca Puterile Axei să obțină limitarea obiectului negocierilor româno-sovietice, prin fixarea de către conferință a unor anumite principii. Altminteri, putem fi expuși la orice pretențiuni din partea URSS.

e) Fiindu-mi teamă ca Sovietele să nu invoce nereușita conferinței drept pretext spre a întreprinde unele acțiuni în Deltă și îndeosebi la Sulina, ar fi de dorit ca Puterile Axei să ia în considerare de îndată și această eventualitate în vederea stabilirii mijloacelor efective de prevenire și de apărare dacă o asemenea situațiune s-ar prezenta.

ss. Pella

ss. Cretzianu

Doc.181

1940 noiembrie 28, București Referat întocmit la Direcția Politică din cadrul Ministerului Afacerilor Externe privind discuțiile Comisiei Mixte româno-sovietice privind delimitarea frontierei dintre România și URSS.

Referat

În cursul discuțiilor ce au avut loc la Moscova în sânul Comisiunii Mixte pentru delimitarea fruntariei româno-sovietice, cele două delegațiuni s-au pus mai întâi de acord asupra traseului fruntariei terestre. În această privință este de remarcat că delegații ro-mâni s-au socotit autorizați (potrivit instrucțiunilor date la 3 septembrie de dl ministrul Manoilescu) să accepte ca bază de discuțiune linia Molotov. Delegații sovietici neconsimțind a reveni asupra ocupării regiunii Herța din jud. Dorohoi, delegații noștri n-au putut obține decât unele mici modificări grație faptului că ar fi izbutit să facă a se adopta ca linie de fruntarie mediana zonei determinate pe harta Molotv de creion roșu și a se admite principiul ca, înlăuntru acestei zone să se evite împărțirea satelor, căutându-se pe cât cu puțință linii naturale și menajându-se comunicațiile locale indispensabile.

Delegațiunile au stabilit apoi traseul fruntariei pe Prut și pe Dunăre până la Pardina. De aci înainte, înțelegerea nu s-a putut rea-liza deoarece sovietele, în ciuda tuturor considerațiunilor juridice, istorice și tehnice, au pretins ca fruntaria să fie trasată între Pardina și km 60 și în sectorul Maican pe brațele de sud. iar în regiunea văr-sării Stări Sтамбул pe brațul Musura. O expertiză locală cerută de noi și acceptată la început de delegații sovietici a fost însă în urmă refuzată de ei. Propunerea noastră ca protocolul de descriere să cuprindă mențiunea despre punctele de vedere respective și motivările lor n-a primit până azi nici un răspuns din partea Sovietelor care pe de altă parte au desărcinat de funcțiunile ei, la 28 octombrie, delegațiunea ce trata cu reprezentanții noștri. De atunci, o nouă delegațiune sovietică nefiind încă numită, lucrările Comisiunii de la Moscova n-au mai putut continua. În acest timp, trupele sovietice au ocupat în

sectoarele sus menționate ostroavele Salangic, Dalerul Mare și Dalerul Mic (26 octombrie) și ostrovul Musura (5 noiembrie).

Trebuie amintit că mai întâi Italia, apoi Germania ne-au arătat neputința lor de a interveni, cel puțin în situațiunea de astăzi, atât în chestiunea Herța cât și în aceea a fruntariei pe Dunăre.

Pe de altă parte, dintre toate argumentele sovietice, trebuie subliniat ca fiind cel mai semnificativ - întrucât descoperă temeiurile reale ale atitudinii adoptate de Rusia la Dunăre - acela invocat de dl Vișinski, în convorbirea sa din 12 noiembrie cu dl Gafencu, că în timp ce România rămâne stăpână deplină pe brațele Sulina și Sf. Gheorghe, pentru URSS întărirea pozițiilor sale pe brațul Chilia prezintă un interes însemnat și anume un interes de ordin defensiv determinat în special de legăturile de prietenie româno-germane.

În aceste condițiuni, Guvernul român urmează a lua o hotărâre în privința atitudinii generale ce ar trebui să ne fixăm în chestiunea delimitării fruntariei cu Sovietele.

Două soluțiuni ar fi posibile:

1. Sau, profitând de împrejurarea că rușii au întrerupt de fapt negocierile de la Moscova, să evităm a semna un acord în privința trasării fruntariei și să ne ferim astfel a le da un titlu juridic asupra teritoriilor răpite prin amenințarea forței.

2. Sau, acceptând formal faptul împlinit, să semnăm totuși un protocol de descrierea fruntariei și să prevenim astfel riscul de a lăsa să se creeze un eventual pretext care să împiedice jocul garanțiilor italo-germane. Ar rămânea totuși de văzut dacă acest risc nu ar apărea micșorat prin faptul că garanțiile de la Viena ni s-au acordat înainte ca discuțiunile asupra delimitării fruntariei româno-sovietice să fi început. Ar fi însă, pe de altă parte, de reținut că:

a) Din moment ce am acceptat până acum să discutăm asupra delimitării fruntariei, simplul fapt de a nu semna protocolul de descriere - și aceasta din pricina numai a unor divergențe de importanță secundară față de problema generală a Basarabiei și Bucovinei de Nord - ar putea fi considerat ca insuficient spre a anula ceea ce s-ar putea socoti ca un început de recunoaștere juridică a situațiunii de fapt creată după nota ultimativă din 26 iunie, notă care pe deasupra n-a fost urmată de vreun protest de principiu.

b) Întrucât nu e posibil să putem semna Protocolul de descriere decât cu excluderea oricărei rezerve, s-ar putea examina dacă nu ar fi cazul ca, după o asemenea semnare, Guvernul român să facă, sub forma unui comunicat de presă, o expunere a faptelor care să cu-prindă măcar implicit un protest atât pe chestiunea principală a răpirii Basarabiei și Bucovinei de Nord, cât și pe cele secundare (de-pășirea liniei Molotov în Bucovina de Nord. ocuparea regiunii Herța și a ostroavelor dunărene).

Referințe

* în conformitate cu Tratatul de la Paris (1856) se formează Comisia Europeană a Dunării care reprezenta interesele Europei la Gurile Dunării și concilia cu interesele Rusiei. Avea atribuții tehnice și administrative exercitând în plus și prerogative polițienești și jurisdicționale asupra Dunării de Jos.

1. Gh. Cliveti. România și Puterile garante 1856-1878, Iași, 1989
2. Ibidem
3. Ibidem
4. Внешняя политика СССР, T.IV, M. 1946.
5. Ibidem
6. Gr. Gafencu. Misiune la Moscova, București, 1995, p. 93; Внешняя политика СССР, T.IV
7. Gr. Gafencu. Preliminarii la războiul din răsărit. București 1996
8. Gr. Gafencu . Misiune la Moscova
9. Gr. Gafencu, op.cit.
10. Ibidem
11. Gr. Gafencu. Preliminarii la războiul din răsărit
12. Relațiile româno-sovietice. Documente ,Vol. II 1935-1941, București 2003
13. Ibidem
14. Pravda, nr.291 din 19 octombrie 1940
15. Corneliu Mihail Lungu, Ioana Alexandra Negreanu. România în jocul Marilor Puteri. București 2003

16. Куманов Гр. Бесславная война с далеко идущими последствиями. Москва. Отечественная история , nr.4, 1992
17. Relațiile româno-sovietice... , culegere de documente
18. Gr. Gafencu. Preliminarii la războiul din răsărit.
19. Известия., 26 octombrie 1940
20. Внешняя политика СССР, Т.IV, с. 531, М. 1946.
21. Ibidem
22. Izvestia, nr. 258 (7330) din 5 noiembrie 1940
23. Relațiile româno-sovietice..., culegere de documente
24. Relațiile Româno-sovietice...,
25. Ibidem
26. Semireaga M.I. Тайны сталинской дипломатии (1939-1941), м. 1992
27. Ibidem
28. Семиряга М. И. Тайны сталинской дипломатии.
29. ibidem
30. Ibidem
31. Ibidem
32. Gr. Gafencu. Misiune la Moscova 1940-1941, București, 1995
33. Relațiile româno-sovietice, vol. II, (1935-1940), București, 2003
34. Gr. Gafencu. Op. cit. P. 175; Relațiile româno-sovietice, p. 504.
35. Relațiile româno-sovietice, vol. II, 2003
36. Ibidem
37. Ibidem
38. Ibidem
39. Relațiile româno-sovietice
40. Corneliu Mihail Lungu, Ioana Alexandra Negreanu. România în jocul Marilor Puteri. București 2003

Recenzent: C.Solomon, Prof.univ, dr.hab.

Prezentat la 21.12.2006